

Als icoon van de uitgever, die pal voor zijn schrijvers staat en oeuvres uitgeeft in plaats van boeken, figureert nog steeds de legendarische G.A. van Oorschot, die in 1946 zijn uitgeefhuis aan de Herengracht begon en grote namen als W.F. Hermans en G.K. van het Reve aan zich wist te binden. Ook maakte hij naam met fraaie edities van het verzameld werk van Multatuli en de fameuze Russische Bibliotheek.

Met de schaalvergroting van het literair bedrijf viel het doek voor het type klassieke uitgever dat als cultuurhoeder, pater familias en zakenman opereert. Dinosaurussen als Geert Lubberhuizen, Van Oorschot en Theo Sontrop maakten

karikatuur van zichzelf. Hij was tegendraads en soms verstikkend, maar ook sentimenteel en charmant, zoals blijkt uit het liefdevolle portret van 'de oude bolknak' dat Jeroen Brouwers in *Het tuurtouw* (1989) aan hem wijdde.

De brievenverzameling *Hierbij de hele God in proef* (2004), die Nop Maas annooteerde, bevat een keuze uit de epistels die Van Oorschot aan W.F. Hermans schreef. Uit deze zakelijke correspondentie blijkt dat er bijna aanhoudend gekissebis was over royalty-percentages, zetfouten en vertaalrechten. Zo verbazingwekkend is het niet dat ze met elkaar gebrouilleerd raakten. Een onverdeeld genoegen is het lezen van deze teksten niet, zeker als je bedenkt dat een epistolair talent als Van Oorschot – die bijna dertigduizend brie-

De uitgever

Geert van Oorschot

kon mensen doen smelten of tot in het diepst van hun ziel kwetsen. Hij was gierig en gul, hartelijk en ijskoud, eerlijk en slinks. Maar aan zijn inzet en betrokkenheid kunnen veel hedendaagse collega's een puntje zuigen.

Een flamboyante tiran

plaats voor marketeers en handelaren in rechten, die jacht maken op bestsellers om aan de rendementseisen van concerns als PCM te voldoen. En ook al worden er nog achterhoedegevechten geleverd tegen de terreur van de verkoopcijfers, het prestigieuze literaire fonds van weleer lijkt uitgestorven.

De blijvende aandacht voor Geert van Oorschot verraadt een grote nostalgie naar de tijd dat een uitgever nog een uitgever was. Sinds zijn dood verschijnen er steeds meer brieven van en memoires en essays over deze literaire bullebak, die boekhandelaren in de provincie de stuipen op het lijf kon jagen als hij met zijn najaarsaanbieding op de stoep verscheen. Met zijn lavalrière, Balmoral-sigaar en dreunende stemgeluid was hij bijna een

ven afscheidde – fraaiere specimina van het genre heeft geproduceerd.

Maar wie was Geert van Oorschot nu eigenlijk? Brouwers typeerde hem ooit als 'een glas-in-loodraam van persoonlijkheden' en stelde daarmee het probleem haarscherp, want hij was een amalgaam van tegenstrijdige karaktertrekken: gierig en gul, hartelijk en ijskoud, democratisch en tiranniek, eerlijk en slinks. Kortom, een man die verwarfing stichtte, zwart-wit dacht en bruusk in zijn vriendschappen was.

Hoogste tijd om deze veelkantige persoonlijkheid in kaart te brengen. Op verzoek van het literair-historisch tijdschrift *Zacht Lawijd* beschreef een aantal gastauteurs een facet van Van Oorschots

persoonlijkheid of leven. Als je deze aflevering van *ZL* gelezen hebt, blijven er nog veel vragen over, maar ondertussen ben je wel allerlei saillante details aan de weet gekomen over de handel en wandel van deze ijdele en schmierende uitgever die mensen kon doen smelten of tot in het diepst van hun ziel kwetsen.

Ondanks al die debunkende opstellen, waarin bewondering en liefde om voorrang blijven strijden, vergruizelt het granieten beeld van de Grote Uitgever niet. Uiteindelijk schittert hij nog steeds als de bohémien-uitgever die zijn schrijvers onvoorwaardelijk kon steunen, maar ook afvallen, doodknuffelen, betuttelen en paternaliseren. Alleen Jeroen Brouwers doorzag de valstrikken en prijst zichzelf gelukkig dat hij nooit door hem is uitge-

Geert van Oorschot (l.) en Gerard Reve in 1990

STEVE RAVIEZ / HOLLANDESE HOOGTE

geven. Misschien leken die twee te veel op elkaar?

Boeken verkopen, colporter en charmeren, het zat al jong in zijn genen. Geert groeide op in Vlissingen en maakte als veertienjarige furore in 'de brosjurehandel' voor de Jeugdbond voor Onthouding. Na de middelbare school weigerde hij dienst en belandde hij tien maanden in de gevangenis. Als agitator en spreker tijdens bijeenkomsten in werklozenkampen beleed hij zijn geloof in een betere wereld. De rapporten van de geheime inlichtingendienst in de jaren dertig kenschetsen hem als 'dichter, schrijver, anarchist en antimilitarist.'

Een hardliner was hij in de praktijk niet. De jonge Geert werkte mee aan een sociaal-democratisch partijblad en

probeerde zijn pathetisch-revolutionaire gedichten te slijten aan de bedaagde Nieuwe Gids van de oude bard Kloos. Toen de beweging Links Richten in communistisch vaarwater terechtkwam, keerde hij zich van scherpslijpers als Jef Last en zijn kompanen af en sloot hij zich aan bij een afsplitsing van de SDAP.

Diep in zijn hart sluimerde de droom een gevierd dichter te worden, maar zijn proletarisch geïnspireerde poëzie bekoorde zelfs Henriëtte Roland Holst niet. Buiten de ultralinkse beweging las men de gedichten van de jonge Van Oorschot niet. In diezelfde periode ont-popte hij zich als een groot verkooptalent en sleet hij met verve de uitgaven van uitgeverijen als Links Richten en Het Roode Baken. "Zelfs bij een slager heb ik

hem eens een dichtbundel zien slijten," herinnert een tijdgenoot zich.

Het ontbrak hem niet aan zelfkennis toen hij als jongeman schreef: "Want ik wist dat ik de boeken, die ik zelf wilde schrijven, toch niet schrijven kon, omdat ik geen schrijver ben. Ik dacht ik ga boeken verkopen die ik de moeite waard vind en ga die uitventen. Toen heb ik m'n fiets gepakt en daar bond ik twee zware koffers op en zo trok ik door het hele land, want ik kende massa's mensen."

Het interbellum verliep voor hem chaotisch. Hij verhuisde vrij vaak, trouwde en werd vader van twee kinderen. Halverwege de Tweede Wereldoorlog zou hij zijn gezin in de steek laten om in 1944 te hertrouwen met Hillie, die hem de zonen Guido en Wouter schonk. Hij vertegen- ▶

▶ woordigde de destijds prestigieuze Maas-trichtse uitgeverij Stols en werkte tijdens de oorlogsjaren voor Querido. Eind 1943 ontvouwde hij zijn idealen in een brief aan de dichter Bertus Aafjes: "En het zal na de oorlog zijn, dat wij dichters ons bezinnen op onze taak, onze functie als maatschappelijk wezen, onze fouten en tekortkomingen in het verleden; kortom dat wij er zorg voor dragen een nieuwe gestalte te krijgen."

Met de Vijftigers en de abstracte, experimentele kunst voelde hij weinig verwantschap. Dat rook hem te veel naar het marxistische getheoretiseer dat hij in de jaren dertig van nabij had meege-maakt. De aanvaringen met sektarisch links hadden hem voorgoed genezen van zijn geloof in de maakbare samenleving. Niet voor niets koketteerde hij soms met een zwartgalligheid ('De mens deugt nergens voor') die aanschurkte tegen het nihilisme van W.F. Hermans. Zijn afkeer van ideologische scherp-slijperij en totalitaire regimes sloot naadloos aan op een bredere stroom in Europa.

Tijdens de Koude Oorlog zou hij zich opwerpen als fervent tegenstander van het communisme en voorvechter van het vrije Westen. Van Oorschot dweepte met essayisten als De Kadt, Sal Tas, J.L. Heldring en Karel van het Reve, die ook weinig moesten hebben van de be-

dan de afname van honderd Tirade-abonnementen voor Zuid-Afrika en overname van artikelen uit Encounter kwam hij niet. Politiek engagement onder literatoren was trouwens in het Nederland van de wederopbouw ongebruikelijk. Weinigen hadden behoefte aan de cultureel-politieke debatten waar Van Oorschot zo naar verlangde. De anarchistisch gehauchte activist uit de jaren dertig was een behoudende scepticus geworden. Ook van studentenprotest, de democratiseringsbeweging en Nieuw Links in de jaren zestig moest hij niets hebben. Intellectuelen die flirtten met Cuba of China beschouwde hij als 'verraders'.

Hoe hij ook tegen dwang en inperking van de vrije meningsuiting was, zijn stijl van leiding geven bij Tirade was vaak ronduit tiranniek. Uit Ad Fransens essay in Zacht Lawijd doemt het tamelijk onthutsende beeld op van een aarts-bemoelial, intrigant en kleine dictator. Van Oorschots schrikbewind leidde tot conflicten met verschillende redacties en vertrek met slaande deuren. Liefst redigeerde hij het blad in zijn eentje. Bij de verschijning van het tweehonderdste nummer van Tirade verzuchtte hij dat Tirade veel beter zou zijn geweest als hij zich er vaker mee had kunnen bemoeien. Daarmee diskwalificeerde hij impliciet waardevolle ex-redacteuren als G.K. van het Reve en Jessurun d'Oliveira.

ven en gecremeerd. Ik vraag de zeer vele wanbetalers eindelijk het fatsoen op te brengen om hun achterstallige schulden (van soms meerdere jaren) eindelijk eens te betalen."

Behalve uitgever was hij natuurlijk ook de schrijver R.J. Peskens, die furore maakte met autobiografisch getinte romans als *Twee vorstinnen en een vorst* (1975). Jeroen Brouwers herinnert zich levendig hoe hij hoofdstukken integraal aan de telefoon voorlas om zijn mening te vernemen. Ooit begon hij aan een sleutelroman-in-wording over zijn ervaringen met W.F. Hermans en Reve, maar later ontkende hij het bestaan ervan. Of de manuscripten van andere boeken – die door een junk uit zijn auto zouden zijn ontvreemd – werkelijk hebben bestaan, zal altijd wel duister blijven. "Hij vertelde wel meer verhalen waar veel zout op moest," merkt Brouwers snedig op.

Uit de talloze anekdotes die over 'de oude bolknak' de ronde doen, komt hij naar voren als een dweepzieke romanticus met een wel zeer selectief geheugen, een grote fabuleerlust, een man die gevangen zat in familieverplichtingen en gekluisterd was aan de winkel die hij moest runnen. Zodra hij maar even aan die beperkingen kon ontsnappen, veranderde hij in een tragikomische W.C. Fields, die met een doos bonbons en een tuil bloemen afreisde naar Brussel om daar tot de ontdekking te komen dat het Vlaamse meisje van zijn dromen de kost verdiende als prostituee.

Van Oorschot zal in het collectieve geheugen van schrijvers voortleven als een excentrieke, erudiete en nukkige uitgever. "Of een boek verkoopt of niet, kan hem absoluut niets schelen," laat W.F. Hermans in *Uit talloos veel miljoenen* iemand over hem zeggen. Dankzij zijn uitgebreide netwerk onder ambtenaren, mecenasen en andere geldschietters wist hij het kapitaal los te peuten dat hij nodig had voor zijn belangwekkende uitgeefprojecten. Aan zijn lef, bevlogenheid en veelzijdigheid kunnen zijn heden-daagse collega's een puntje zuigen. De man verdient een monument. We zien reikhalzend uit naar een volwaardige biografie over deze granieten uitgever. |

Themanummer van *Zacht Lawijd/LW* (jaargang 4, aflevering 2), gewijd aan G.A. van Oorschot met bijdragen van o.a. Jeroen Brouwers, Lisa Kuitert, Ad Frans en Sjoerd van Faassen. €9.

'Zelfs bij een slager heb ik hem eens een dichtbundel zien slijten,' herinnert een tijdgenoot zich.

knotting van de vrije meningsuiting. Van meet af aan waren cultuur en politiek nauw met elkaar verweven in de bladen die hij uitgaf: eerst De Baanbreker, dan Libertinage en vervolgens Tirade.

Uit al deze tijdschriften sprak een duidelijk pro-westers, anti-communistisch standpunt. Het liefst liet hij zich inspireren door het gedachtegoed van buitenlandse bladen als *Der Monat*, *Preuves* en *Encounter*, die gelieerd waren aan het in 1950 opgerichte *Congress for Cultural Freedom* (CCF) waarin intellectuelen en schrijvers als Hannah Arendt, Arthur Koestler en Mary McCarthy actief waren, allemaal linkse spijtoptanten die de Sovjet-Unie de rug hadden toegekeerd.

Ironisch is dat de anders zo sluwe Van Oorschot vergeefs heeft geprobeerd subsidie van het CCF te krijgen. Verder

Van Oorschot was de enige harde werker, vond hij. De anderen waren lui of onbekwaam. Toch wist hij met zijn charisma veel jonge schrijvers te betoveren en bij Tirade te betrekken. Een van hen, Jacques Hamelink, merkte later verbitterd in een HP-interview op dat hij tijdens zijn redacteurschap drie Van Oorschotten had leren kennen: de hartelijke, joviale vaderfiguur, de spijkerharde kapitalist en de onbetrouwbare slijmbal.

Zijn lijfblad verkeerde bijna constant in financiële moeilijkheden. Wanbetalende abonnees kregen in Tirade de wind van voren. Eerst sprak hij hen neutraal en vleiend toe, later bars en dreigend. Zelfs over zijn graf heen zou hij hun de oren blijven wassen met vermaningen, zoals in 1988 toen hij zich postuum richtte tot de lezers: "Ondergetekende is nu gestor-